Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Бараз кюн, хычауман ай (май) 19, 2021 жыл

№ 54 (20943)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ТЮБЕШИУ

Нальчикде тигилген аскер кийимле бла танкчыла Парадда ётгендиле

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** «Военторг» АОну генеральный директору **Владимир Павлов**, Россейни Къоруулау министерствосуну хапчукла жаны бла службасыны таматасы **Валерий Кудрявцев**, «ВоенТекстильПром» ООО-ну учредители **Аслан Аталиков** бла ишчи тюбешиу бардырғанды. Ушакъгъа КъМР-ни Правительствосуну Председателини биринчи орунбасары **Муаед Кунижев**, КъМР-ни промышленность, энергетика эмда сатыу-алыу министри **Шамиль Ахубеков** къатышхандыла.

Тюбешиуню кезиюнде регионда аскерге, ФСБ-гъа, МВД-гъа, МЧС-ге, ДКС-ге керекли кийимле чыгъарыуну айнытыуну онглары сюзюлгенди. Аланы тигиу бла кюрешген «ВоенТекстильПром» ООО-ну фабрикасыны Нальчикде, Бахсанда бла Залукокоажеде производство бёлюмлери бардыла. Алада 600-ге жуукъ адам урунады.

Аслан Аталиков билдиргеннге кёре, Нальчикдеги фабрика 2020 жылда республиканы бюджетине налогладан 200 миллион сом чакълы бир жибергенди, миллиард сомгъа тёрт миллион кийим тикгенди. Августда предприятияда жангы проект кьолгъа алынырыкъды, аны хайырындан производствону ёлчеми ёсерикди, ишчи жерлени саны да 800-ге дери жетдирликди. Предприятие программалы амаллары болгъан шёндюгю оборудование бла жалчытылғанды.

Валерий Кудрявцев фабрика чыгъаргъан продукциягъа бийик багъа бергенди эмда Нальчикни предприятиясында тигилген аскер кийимледе быйыл танк батальонладан бири Къызыл Майданда аскер парадха къатышханын да билдиргенди.

Владимир Павлов а, предприятияны продукциясы аскер бёлюмлеге деп чыгъарылғанын эсге салып, аны качествосуна сакъ болургъа, заказны терк толтуруугъа, ишге жууаплы кёзден къараргъа керекликсин чертгенди. «Бирге ишлеуге энчи эс бурулғаны да аны ючюндю. Нальчикдеги предприятие Военторгну бир кесегиди, аны кенгертигре белгиленеди»,- дегенди.

Казбек Коков кёнакъылагъа жюрек ыразылығын билдиргенди. «ВоенТекстильПром республиканы бюджетине уллу къошумчулукъ этгенин да чертгенди. «Пандемияны кюч алгъан кезиюнде ол бизге ишибизни селейтмезге, производствону ёсдюрюрге онг бергенди»,-дегенди. Республиканы оноучусу Къабарты-Малкъарда тынгылы продукция чыгъарыры сюйгенлерин айтып, производствону айнытыуға хар жаны бла да себеплик этилирине ышандырғанды.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

ПАРЛАМЕНТ

Приватизация барады, андан бюджетге тюшген ахча кёбейгенди

КъМР-ни Парламентини президиумуну кезиулю жыйылыуында «Правительволу сагъатны» чеклеринде депутатла 2020 жылда республиканы иелигинде болған ырысхыны приватизациясы къалай бардырылғаныын сюзгендиле. Жыйылыуну спикер **Татьяна Егорова** бардырғанды.

Приватизация программманы юсюнден доклады жер эм ырысхы халла министр **Аслан Тохов** этгенди. Аны билдиргенине кёре, былтыр акцияланы жети пакетин, чекленнген жууаллығъы болгъан юч обществону уставной капиталында республиканы юлюшюн, жеринден тепдирилмеген 22 объектни, эки машинаны приватизация этерге белгиленнгенди. Андан сора да, бир къырал предприятияны акцияларын чыгъарып сатарғъа план болгъанды. Аладан республикалы бюджетге 296 миллион сом тюшерге керек эди.

Докладчыны айтханына кёре, былтыр акцияланы бир пакетин, ООО-ланы уставной капиталларында республиканы эки юлюшюн, бир жер бёлюмню, 11 машинаны сатарғъа кьолдан келгенди. Республиканы иелигинде болгъан ырысхыны приватизациясыны программасыны чеклеринде былтыр 238,4 миллион сом, быйылны алдында уа 57,3 миллион сом тюшгенди (2019 жылда – 181,1 миллион сом). Алай бла план кёрюмдюле 80,6 процентге толтурулғандыла.

Депутатла, доклады сюзе, концессия келишимлени, инвесторланы кёбейтиуню, приватизация программа былтыр иги толтурулғаныны ослеринден айтхандыла. Татьяна Егорова программмагъа кийирилген объектлени бирлерине кёп жылланы ичинде сурам ахырда болмагъанына эс буруп, аны тюрлендириу жаны бла къаллай мадарла этилгенлерин билирге излегенди. Аслан Тоховну айтханына кёре, объектлеге аллай уллу багъаланы оценщикле тохтащдырадыла, аны ючюн а инвесторла табылмайдыла. Болсада ведомство прогноз планны толтруу жаны бла битеу мадарланы этеди.

Экономика политика, инновация айнытыу эм предпринимательство жаны бла комитетни башысы **Заур Апшев** министерствону ишине иги багъа бергенди: «Жетишимле бардыла, анга уа республиканы бюджетте тюшген ахча кёбейгени шагъатлыкъ этеди»,-дегенди ол. Ахырында депутатла жууаплы органлагъа эсгертиулени кьабыл кёргендиле.

Президиум Парламентни кезиулю жыйылыуун 27 майда бардырырға оноулашханды. Депутатла дагъыда федерал законланы проектлерин, законодательный башламчылыкъланы да сюзгендиле.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

ВАКЦИНАЦИЯ

Республикада ЭпиВакКорона дарманны да салып башларыкъдыла

Къабарты-Малкъар ЭпиВакКорона россей вакцинаны биринчи траншын алғанды. 9720 доза КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосуну ара аптека пунктуна жетдирилгенди. Жуукъ кюнледе аланы республиканы шахар поликлиникаларына эм районларына юлешиурикдиле. Къабарты-Малкъарда жашағъанла ЭпиВакКорона прививканы иммунизация бардырылған 51 пунктну къайсысында да салдыралыкъдыла.

ЭпиВакКорона – коронавирусдан эжинчи прививкады, аны «Вектор» новосибирск вирусологияны эм биотехнологияланы арасы жарашдырғанды. Ол клиника сынауладан жетишимли ётгенди эм Россейде хайырланырча 2020 жылны кюзюнде анга регистрация этилгенди. (Медицина изделиягъа регистрация удостоверение №ЛП-006504).

«ЭпиВакКорона» препарат суспензия халлыды, акъ тюрсюнлюдю, пептид антигенлени мурдорларында жарашдырылғанды, 0,5 миллилитр орунчукъдады. Дарман эки кере салдыртылнады, араларында 14-21 кюнден кёп озмағанлай.

Иги хапар

Дунияны биринчилигинде сермеширикди

Симферополь шахарда къатыш единоборстволадан Россейни биринчилиги бардырылғанды. Анда «Файт-Зон» клубубузну спортчусу Аппайланы Амир биринчи жерни кьытханды. Аны къауумунда 32 спортчу сермешгенин, хорлам ючюн кюреш къаты барғъанын белгилерге тийишлиди. Энди Амир дуниясы биринчилигине къатышырыкъды, ол а Стамбулда ётеригди. Гёжефни тренерле Алим Мешев бла Руслан Шухостанов юйретедиле.

Бу эришиуде дагъыда бир уланабыз жетишимли болғанды. Кеси къауумунда доммакъ майдалы Аккыланы Амир кьытханды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны
Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясыны юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясында айтылған болумланы бла оюмланы къабыл кёрюрге.

2. Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини комитетлери Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны бек алғъа сюзюлюрлерин жалчытырғъа керекдиле.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели **Т.ЕГОРОВА**

Нальчик шахар, 2021 жылны 17 майы, №312-П-П

Послание

Къабарты-Малкъарны Башчысы Россейни Президентине жюрек ыразылығын ачыкълағанды

-Биринчи кюнден окъуна адамланы ёлюмден сакъларча мадарла этилгенди,-дегенди КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** кесини бу жолғъу Посланиясында.- Больницала терк окъуна ковидден ауруғанлагъа деп тюрлендирилгенди. Тогъуз учреждениядa 1850 ундурукъ жарашдырылғанды. Ол кезиуде Федерал штаб минг адамғъа 0,5 ундурукъ жетерча марда салғъанлыкъгъа (ол а 450 ундурукъду), биз, жууаплылыкъны боюнубузғъа алып, аланы эки кереге кёбейтенбиз.

Андан сора да, болумну эсге алыу бла дагъыда эки мингнге жуукъ ундурукъну бёлгенбиз. Алай бла больницалада бла госпитальлада саусузлағъа жер жетмей, ауарағъа къалырча болмағъанбыз.

Саулай айтханда, госпитальлағъа медицина оборудованиядан 748 миллион сом багъасы 1,5 мингден асламы берилгенди. Медиклеге кёллендириу халда 1,6 миллион сомдан артыкъ бёлюннгенди, аны 537 миллиону - республикалы бюджетден. Регион ачханы тёлеу 2020 жылны апрелинде окъуна башланнганын белгилерчады.

Къабарты-Малкъар ковидден ауруп, амбулаторияда багъылған саусузлағъа дарманланы хакъсыз берип къыралда биринчилени саныда болуп тебиреген эди. Терк медицина болушлукъ берген машиналадан 28, ол санда 11 реанимобиль, дагъыда поликлиникаланы врачлары саусузланы юйлерине барырча 24 женгил автомобиль да алынғанды.

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков кесини Посланиясында Россейни Президентине ыспас этгенди: «Россей Федерацияны инсаныча, Къабарты-Малкъар Республиканы башчысыча, къыралны Президенти **Владимир Владимирович Путинни** бу ишде къыйыны бек уллу болғъанын белгилемей болмайма. Ол алғъындан окъуна адамларыбызны жашауларын бла саулукъларын сакълауну баш борчха санағъанды.

Аны бла да къалмай, субъектлени башчыларына жумушла буюруп, аланы толтурурча онгла бла жалчытыуну кьайғысын да кёргенди. Аны себепли ма биогюн таукел айталлыкъма: Россей Федерацияны бир субъектини башчысы да бу палахха къажау кюрешде кеси аллына къалмағъанды деп.Аны ючюн анга жюрегимден уллу ыспас этеме.

Россей Федерацияны Правительствосу, федерал министерствола бла ведомствола да терк да, тюз да оноула эмда мадарла этгендиле. Ма аны ючюн сизни атыгъыздан, Къабарты-Малкъарны халкъыны атындан да алағъа жюрек ыразылығъымы билдирирге сюеме».

Казбек Коков коронавирусха къажау прививка этдиргенди

Къабарты-Малкъарны Башчысы **Казбек Коков** баш кюн республиканы Парламентине Посланиясы бла сёлешген заманда, коронавирусха къажау дарман салдырғанынны юсюнден билдиргенди. Анга прививканы биринчи шахар больницада этгендиле.

КъМР-ни таматасы республикада жашағъанланы вакцинаны сайлар онглары боллугъун, кёп да бармай дагъыда бир россейли вакцина келтириллигин, аны биринчи кесеги – 9720 дозасы – регионнга баш кюн окъуна жетдирилгенин билдиргенди.

Бюгюнлюкде дарман салдырғанланы саны 30 мингден озғъанды. Иммунизацияны 50 пунктда ётерге боллукъду. Коллектив иммунитет теркирек къуралыр ючюн, специалистле халкъны дарман салдыры ғъа тири къатышырғъа чакъырадыла.

«Пандемия ючюн аушхан жууукъларыбызны бла ахлуларыбызны ачыуун сынар ючюн къалмағъанбыз. Госпитальлағъа тюшген саусузларыбызны ичибизни къорқъуу алып сакълағъанымыз азмыды? Телевизорғъа тынгысыз болуп аз къарамағъанбыз бу палахдан къутулур амал табылырмы деп.

Къырал да, алимлерибиз да аны табалғъандыла – вакцина чыгъарғъандыла. Ол бизде жетиширча барды. Дарман салмазча сылтаулары болмағъанланы вакцинация этдиррге чакъырама. Бюгюн аны юсюнден айталлыкъ тюйюл эдим, кесим дарман салдырмасам эди, уллайчан ахулларыма да алай этдирмесем эди. Андан бир тюрлю хата кёрмедик»,- деп чертгенди Казбек Коков.

КъМР-ни Парламентине Посланиясында регионну оноучусу коронавирусну жайылыр къорқъуу алыкъа кетмегенин, вакцинация пандемиядан къутулуну жангыз амалы болғъанын эсгертгенди.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Магъаналы мекямны къурулушу жангыртыллыкъды

Кёп болмай КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков**, республиканы Парламентине Посланиясында саулукъ сакълауну айнытыуну юсюнден айта, быйыл онкология диспансерни эм республиканы клиника больницасыны саусузланы алғъан бёлюмюню къурулушу башланырығъын да сағъынғанды, деп билдириледи КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасында.

Эсге сала айтсакъ, онкология араны ишлеп 2007 жылда башлағъандыла. 2013 жылда уа «2007-2012 жыллада социал магъаналы ауруулағъа эм аладан сакъланыу эм багъыу» федерал программа тохтатылғъаны ючюн къурулушну бошарғъа онг болмағъанды. Аны бла бирге бурунғу жылда проектте ол биогюнгю излемлеге келиширча тюрлениуле кийиирилгендиле. Анга кёре, энди стационарны сменағъа жюз саусузну алырча мекямны, поликлиникасы, хирургия, терапия, радиология бёлюмлери, диагностика кабинетлери, палаталары эм башха отуулары да боллукъдыла.

Быйыл апрельде Казбек Коков Россейни саулукъ сакълау министри **Михаил Мурашко** бла тюбешиуюнде онкодиспансерни къурулушун жангыртыуну юсюнден сағъынғанлан сора, федерал ведомствода проект къабыл этилгенди. Аны бла бирге «Саулукъ сакълау» миллет проектни чеклеринде эски больницаны бийик технологиялы техника бла жалчытыу иш да тири бардырылады. Саулай алып айтханда, бусағъатда 279 миллион сом багъасы медицина оборудование алынғанды.

Оюмла

«Салынған борчланы мураты бирди – инсанларыбызны жашау къолайлыкъларын ёсдюрюу, жарлылыкъны азайтыу»

17 майда КъМР-ни Башчысы Казбек Коков республиканы Парламентине Послание этгенди эмда Правительствоғъа, жер-жери власть органлағъа экономиканы, социальный сфераны айнытыу жаны бла буйрукъла бергенди. Анга тынгылағъандан сора депутатла кеслерини оюмларын айтхандыла:

Борис ПАШТОВ,

КПРФ-ни фракциясыны таматасы:

- Документ кенгди, байды, анда республикада болғъан кемчиликле ачыкъланадыла. Биринчиден, нени белгилерге боллукъду? Келир кезиуде толтурурғъа тийишли ишлени. Бек алғъа медицианы биринчи бёлюмюн кючлерге керекди. Биз, коммунистле, аны юсюнден кёп кере айтханбыз. Кьысхартыула бардырылғандыла, алай шёндю уа медицина бийик даражалы болурғъа кереклисине къайтханбыз. Бу бёлюмге 1,8 миллиард сом бёлюнеди, ол а аз тюйюлдю.

Медицианы биринчи бёлюмюню ишин кючлеу бла бирге онкологияны, башха ауруулану багъыуғъа да энчи эс буруллуғъу айтылғанды. Онкология диспансерни битдириу жамауатны къайғыртхан соруладан бириди.

Халкъны иш бла жалчытыуну, ишчи жерлени къурауну, айлыкъны кёбейтиуню, гитче эм орталыкъ бизнесни, суу тартыуну юслеринден да тынгылы айтылғанды. Керти да бу жаны бла кемчиликле бардыла. Бу соруланы тамамлау баш борч болғъаны чертилгенди. Хау, къысха заманны ичинде жарсыуланы барысын да кетерген кьыйынды, алай правительствоғъа борчла салынғандыла.

Владимир КЕБЕКОВ,

«СПРАВЕДЛИВАЯ РОССИЯ – ЗА ПРАВДУ» фракцияны башчысы:

- Казбек Коков белгилеген битеу жумушланы да мураты бирди – инсанларыбызны жашау къолайлыкъларын ёсдюрюрге, факъыралыкъны кетерирге.

Республиканы оноучусу ёксюз сабийлени жашау журтла бла жалчытыуну юсюнден айтханды. Бюгюнлюкде эсепде тургъанланы саны мингден да асламды, бу сорууну узакъ болжалғъа салмай толтурурғъа керекди. Къысха заманны ичинде ол кетерилмез, алай борчла уа тюз салынғандыла.

Эллени айнытыу бла байламлы мадарла белгиленнгенлерине да бюсюрегенме. Анда ишсизлик бютюнда уллуду, башха кемчиликле да бардыла. Казбек Коков аланы барысын да ачыкълағанды.

Онкодиспансерни къурулушун жангыртыуну юсюнден сағъынмай болмайма. Ол республикағъа артыкъда магъаналыды. Битеу Россейде да бу ауруудан кьыйналғъанланы саны ёсгенлей барады. Бизде шёндюгю излемлеге кёре жалчытылынған, адамларыбыз бийик технологиялы болушлукъну чырмаусуз алырча онкодиспансер жетишмегени сезиледи.

Владимир БЕЗГОДЬКО,

ЛДПР-ни фракциясыны таматасы:

– Посланияда 2021 жылда эм жуукъ кезиуде тамамланырғъа тийишли жумушла шарт кёргюзтюгендиле. Республиканы жашауу, айныуну онглары, биринчи тамамланырғъа тийишли ишле, РФ-ни Президентини Посланиясында белгиленнген затла терен тинтилип, борчла салынғандыла. Бюгюн республиканы правительствосуна, толтуруучу власть органлағъа буйрукъла берилгендиле, аланы толтурууну болжаллары да бардыла – быйыл 1 июльғъа дери.

Пандемия бла байламлы кьыйын кезиуден чырмаусуз къутулғъаныбызны, аны бла бирге уа битеу сфералада да ёсюу болғъанынны юсюнден айтылғанды. Республиканы башчысы кемчиликлени, онгланы иги билгени, аланы тамамларғъа къолубуздан келгенине ишекисизлиги мени бек къууандырғъандыла. Тергеуледе, тюз прогнозлада къуралғъан Посланиягъа тынгылағъанбыз бюгюн.

Аны «бирге», «биригиу», «жангырыу» деген сёзле бла айтхларғъа боллукъду. Посланиягъа «Биригиуню, профессионализмни мурдорунда жангыртыу» деп атарыкъ эдим. Биз, башха фракцияла, граждан институтла бла бирге республиканы башчысына болушурғъа, тууған журтубузну айнытыуда алғъа уллу атламла этерге хазырбыз.

Документле

«Къабарты-Малкъар Республиканы эм Север Осетия-Алания Республиканы араларында сатыу алыу-экономика, илму-техника, маданият эм башха бёлюмледе байламлыкъ жюрютюню юсюнден Келишимни къабыл кёрюню юсюнден»
Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1. «Къабарты-Малкъар Республиканы эм Север Осетия-Алания Республиканы араларында сатыу алыу-экономика, илму-техника, маданият эм башха бёлюмледе байламлыкъ жюрютюню юсюнден Келишимни къабыл кёрюню юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законун къабыл кёрюрге.

2. Белгиленнген Законну къол салырча эм халкъгъа белгили этерча Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысына жиберирге.

3. Бу Бегим аны къабыл кёрген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели Т. ЕГОРОВА

Нальчик шахар, 2021 жыл 29 апрель, №305-П-П

Къабарты-Малкъар Республиканы эм Север Осетия-Алания Республиканы араларында сатыу алыу-экономика, илму-техника, маданият эм башха бёлюмледе байламлыкъ жюрютюню юсюнден Келишимни къабыл кёрюню юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы

ЗАКОНУ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти 2021 жылда 29 апрельде къабыл кёргенди

Статья 1

2020 жылда 2 октябрьде Владикавказ шахарда къол салыннган Къабарты-Малкъар Республиканы эм Север Осетия-Алания Республиканы араларында сатыу алыу-экономика, илму-техника, маданият эм башха бёлюмледе байламлыкъ жюрютюню юсюнден Келишимни къабыл кёрюрге.

Статья 2

«Къабарты-Малкъар Республиканы эм Север Осетия-Алания Республиканы араларында шуёхлукъ эм байламлыкъ жюрютюу онoуну юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы 1999 жылда 28 октябрьде 40-РЗ номерли Законун кючюн тас этгеннге санаргъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К. КОКОВ

Нальчик шахар, 2021 жыл 12 май, №15-РЗ

«Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетини дефицитини бир кесегин жабарча Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетине федерал бюджетден бюджет кредит берилирча Келишимге къошакъ келишимлени къабыл кёрюню юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1. «Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетини дефицитини бир кесегин жабарча Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетине федерал бюджетден бюджет кредит берилирча Келишимге къошакъ келишимлени къабыл кёрюню юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законун къабыл кёрюрге.

2. Белгиленнген Законну къол салырча эм халкъгъа белгили этерча Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысына жиберирге.

3. Бу Бегим аны къабыл кёрген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели Т. ЕГОРОВА

Нальчик шахар, 2021 жыл 29 апрель, №307-П-П

Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетини дефицитини бир кесегин жабарча Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетине федерал бюджетден бюджет кредит берилирча Келишимге къошакъ келишимлени къабыл кёрюню юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы

ЗАКОНУ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти 2021 жылда 29 апрельде къабыл кёргенди

Статья 1

Къабыл кёрюрге:

1) Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетини дефицитини бир кесегин жабарча Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетине федерал бюджетден бюджет кредит берилирча 2017 жылда 6 декабрьде 01-01-06/06-304-чю номерли Келишимге 2020 жылда 31 декабрьде 7-чи номерли къошакъ келишимни;

2) Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетини дефицитини бир кесегин жабарча Къабарты-Малкъар Республиканы бюджетине федерал бюджетден бюджет кредит берилирча 2017 жылда 6 декабрьде 01-01-06/06-304-чю номерли Келишимге 2020 жылда 31 декабрьде 6-чы номерли къошакъ келишимни;

Статья 2

Бу Закон официал халда басмаланнган кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К. КОКОВ

Нальчик шахар, 2021 жыл 12 май, №14-РЗ

«Къабарты-Малкъар Республикада хайырланыучуну четенини юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законун кючюн тас этгеннге санауну юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законун юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1. «Къабарты-Малкъар Республикада хайырланыучуну четенини юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законун кючюн тас этгеннге санауну юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законун къабыл кёрюрге.

2. Белгиленнген Законну къол салырча эм халкъгъа белгили этерча Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысына жиберирге.

3. Бу Бегим аны къабыл кёрген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели Т. ЕГОРОВА

Нальчик шахар, 2021 жыл 29 апрель, №309-П-П

Къабарты-Малкъар Республикада хайырланыучуну четенини юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законун кючюн тас этгеннге санауну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы

ЗАКОНУ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти 2021 жылда 29 апрельде къабыл кёргенди

«Къабарты-Малкъар Республикада хайырланыучуну четенини юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы 2013 жылда 19 мартда чыгъарылгъан 17-РЗ номерли Законун (Право информацияны официал интернет-порталы (www.pravo.gov.ru) кючюн тас этгеннге санаргъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К. КОКОВ

Нальчик шахар, 2021 жыл 12 май, №13-РЗ

Адамланы къадарлары

Жаныны къыйналгъаны къазауатда окъ жарасындан эсе ачы кёрюннгенди

Тогъузунчу май, 1945 жыл – къаллай насыплы кюн эди! Хорлам! УГъай, жаланда бизни къыралыбыз жауну толусунлай ууатхан иш угъай, къарангылыкъны - жарыкълыкъ, миллетчиликни – халкъланы тенгликлери хорлагъан сыйлы кезиу эди. Битеу да жер башы эркин солугъан такъыйкъала къыйын сынауладан сора.

Европадан хорламны поездлери барадыла Совет Союзгъа, юйге. Хау, чачылгъан, оюлгъан юйлеге, алай туугъан жерлерине, Ата журтларына ашыгъадыла солдатланы жюреклери, кёкюреклерине сыйынмай. Жоллада – гюлле, музыка, фейерверкле. Кюнден -кюннге жууукълаша эдиле ала тансыкъ болгъан, сюйген, багъалы адамларына.

Алай дунияны фашистледен хорлагъанланы араларында юйюрлерин къайда болгъанларын билмеген, айла–жылла бла изгеген, эллерин а бош къалгъанларын кёрюп, ачыудан кюйгенле да бар эдиле: ала кёчюрюгген халкъланы солдатлары. Таулула да аланы араларында...

Урушну аллында бизни халкъны саны алтмыш мингне жетгенди, аладан аскерге оналты мингге бла юч жюз адам чакъырылгъанды. Алай 1949 жылда «Къызыл аскерде къуллукъ этген кёчгюнчюле» деп эсепде жаланда 1045 таулу болгъанды. Къайда эдиле къалгъан эр кишиле уа? Урушну аулакъларында къалгъандыла ала ёмюрлеге. Сау къалгъанланы бирини юсюнден айтыргъа сюеме: аны къадарында, кюзгюдеча, башха хорлам бла къайтханларыбызны жарсыулу къадарлары ачыкъ кёрюнеди.

...Баллиланы Бекмурзаны жашы Ибрагим урушха дери Черек районда Фардык элде жашагъанды. Белиуан. Кючлю адам, къарыуу, акъылы да бишген, жетген. 1942 жылны февралында аны фронтха чакъырадыла. Анда бир кере жаралы да болгъанды. Кишилиги, батырлыгъы ючюн онбир майдал, орден бла саугъаланнганды, аланы санында «Къызылгыны ючюн» майдалла «Будапештни алгъаны ючюн». Къыйынды манга фронтчуну саугъаларын санагъан, ала анга жаланда бир кере окъуна къоруу болалмагъандыла.

Хорлам кюн Югославияда эди Ибрагим, юч таулу тенги бла. Ата журтларына машинадан машинагъа олтура, жууукълашхандыла. Ростовда военкоматха барадыла да, анда Нальчикге тюзюнлей келген автобусха жибередиле быланы. Вокзалда бир эр киши Ибрагимни бир жанына чакъырады. «Мен бу адамны къайда эсе да кёргенме. Къайда?» - деп, Ибрагим аны эсгерирге не бек кюрешсе да, болалмайды.

- Эслеялмаймыса мени, ким болгъанымы? Къара мынга, мен сизни школда ишлеучю эдим да, энди эсинге тющдюмю? Сени бир къауум заманнга колхозну председателине айыргъан эдиле. Эсингдемиди? Алай бусагъатда ангылаялмайма, къайрыды сени жолунг, Ибрагим?

- Ол дегенинг? Къайры боллукъду фронтчуну жолу? Юйюме.

- Жокъду сени юйюнг, солдат... жокъду. 1942 жылны ноябринде сени элинг Фардык кюйдюрюлгенди. Башха тау элле да. Къаты бол, солдат. Аны бла чекленмей, кёчюрюлгенди халкъынг толусунлай Азиягъа.

Ибрагим, бир сёз да айтмай, тынгылауну баса эди, жаланда бети акъдан-акъ бола.

- Тенглерингге зат да айтма бусагъатда. Ауур хапарды бу, алай сен кётюралгъыса да, аны ючюн билдирдим санга.

Ибрагим фронтчу таулу жёнгерлери таба атлайма дегенинлей, чайкъалды. Оруслу устаз жингиригинден тутуп, кёзлерине къарады. Сора: «Хорлатма», - деп, бурулуп кетди. «Бу устаз акъылдан шашхан эсе да, ким билсин, - деп сагъыш этди ол, - уруш жыллада кёпле тюрленнгендиле».

Нальчикге жетгенлей, военкоматха бардыла. Военком документлерине къарап: «Жашла, «Россия» юконакъ юйге бюгече къаллыкъсыз да, тамбла уа жолгъа тебирериксиз», - деди. Ибрагимни тенгларинден бири: «Мен Хасанияданма, къонакъ юй керекмейди манга. Не жолну юсюнден айтасыз?»- деди. Ол заманда тенгини тили тутулду, башы тёгерек айланып, жер аякъ тюбюнден кетип баргъанын сезди. Оруслу устаз акъылдан шашмагъан кёре

эдим,кертини айтханды ол, кертини...

- Къайры барыргъа керекбиз? Къайрыды бизни жолубуз?, – деп сорду Ибрагим.

- Азиягъа. Юйюрлеригизни кесигиз излеп табаргъа керексиз. Кёчгюнчюлюкде кимни къайры тюшгенин биз шарт билмейбиз.

Шарт адресле жокъ эдиле, алай Ибрагимни фронтчу тенгларини юйюрлери Къыргыызстаннга, кесини юйюрю уа Къазахстаннга тюшгенлери белгили болду. Поездге олтургъунчу, къатларындан кетмедиле: фронтчула хорламчыла угъай, кёчгюнчюле эдиле энди.

Ибрагим а къарай эди таулагъа, аладан кёзлерин айыралмай. Ала жанында жашай эдиле аны: Дых, Коштан, Казбек, Элбрус. «Я Аллах, таулу халкъ тауларын тас этмесин, ариу жерлерибизге, таза сууларыбызгъа къайтыр жолла ишле, сени кълунгган келмеген жокъду», - деп, тилек этди. Алма-Атагъа жетгинчи юч сутканы Фардыкны эсгерип барды. Элине сюймеклиги, алгъын жашауну суратлары къалай болушдула ол кюнледе!

«Къайда болурла адамларым? Къайда? Саумудула?»- деп жарсый эди. Жюрек жара урушда окъ жарадан ачы болгъанын ангылады бу кюнледе. Къалай амалсыз, къалай мадарсыз, къарысуз болургъа болады адам! Юй бийчеси Таужан, кызы Байханат, ийнагы, къуанчы, насыбы – жашы Мухаммат, атасыны сураты – къайдадыла?.. Ол кеси уа ёлюмден тоюп эди: къарындашлары Гитце бла Цопа урушда къалгъандыла. Фронтчугъа аны юйюрю Туркестан шахаргъа тюшгенин билдиреди, юй бийчеси 1944 жылда окъуна ёлгенин да айтадыла. «Сабийле уа? Къайдадыла ала?» - дегенинде, жуап табалмады соруууна.

Фронтда саугъалары болушмадыла, эркин излерге, шахардан-шахаргъа, элден-элге барыргъа къоймадыла. Совет Союзда, Европада фашистлени ууатхан солдат энди тебалмай эди жеринден, комендантны энчи эркинлиги болмаса. Бир кече уа тюш кёреди: ёлген атасы Бекмурза атда къаты бла озады, аны артында, аппасындан тутуп Мухаммат олтура эди...

Суу–салам болуп, сескенип–сескенип жиляй, уянады Ибрагим: жашчыгъы ёлгенин ангылайды. Бу хапарны билгенде окъуна букъдуруп тургъандыла андан.

Туркестаннга барыргъа эркинлик берген къагъытны сакълап тургъанлай, ол бир кюн бир эллисине тюбеп къалады. Тюзюнлей: «Мухаммат не заманда ёлгенди?»- деп сорады. Ол а : «Жарым жыл озгъанды, жаннетли болсун жашынг, барыбыз да бек жарсыгъанбыз», - дейди. Къызы Байханат а эгечинде болгъанын айтады.

...Ибрагим адепли адам эди - кюйген жюрегин букъдуруп жашагъанды. Ол ишден тоя билмеген, хар кимге да болушургъа хазыр, халал жан эди. Халкъы бла бирге законсузлукъну жюгюн кётюрюп, артда Ата журтуна къайтханды. Жангы юйюр да къургъанды, эки кызычыкъ да туугъандыла. Баллиланы тукъумлары да, битеу эл да фронтчугъа хурмет–сый этгендиле.

Алай аны жюрегини жарасы сезилгенлей тура эди, ол аны ачыгъанына тарыкъмагъанлыкъгъа. Кёчгюнчюлюкден къайтханлыкъгъа, ол зорлукъну унуталмай, анда къалгъан адамларыбызны жиляуларын эте, жашагъандыла сауларыбыз. Аллай сынаулары жауларыбызны да болмасын!

МУРТАЗЛАНЫ Зухра.

ТЁГЕРЕК СТОЛ

Байламлыкъланы кенгертирге алланып

Кёп болмай Къабарты-Малкъар къырал университети келечилери «Ташкентни EXPO-RUSSIA UZBEKISTAN 2021 бизнес-форуму» деген IV халкъла аралы промышленность кёрмючню чеклеринде къуралгъан «Россейде Узбекистанны инсанларына билим бериу» деген «тёгерек столгъа» къатышхандыла. Сюзюуге бу жол Москваны, Санкт-Петербургну, Пермьни, Воронежни, Юг федерал эм А.И. Герцен атлы Россей къырал педагогика университетлерини келечилери эм башхала къошулгъандыла.

«Тёгерек столда» КъМКъУ-ну халкъла аралы билим бериу бийик школуну таматасы Альберт Шапсигов университетни энчиликлерини юсюнден халарлгъанды. Абитуриентлени тюрлю-тюрю сорууларына да жуапла бергенди. Ахырында вузну эшиклери тыш къыраллы студентлеге ачыкъ болгъанларын, ол санда Узбекистандан окъуучуланы да ашыгъып сакълагъанларын билдиргенди.

Кёрмючде атом энергетика, нефтехимия эм газ промышленность, машинала ишлеу, авиация бла космонавтика, медицина, фармакология, телекоммуникация, эл мюлк, цифралы экономика, бийик эм орта билим берген бёлюмле бла байламлы жангычылыкъла кёргюзтюлгенديле.

Форумну магъанасы - «СНГ-ны экономикасын айнытыуну стратегиясы» деген программаны эм быйылгы жыл илмугъа бла технологиялагъа жораланнганыны чеклеринде Россейни бла Узбекистанны арасында экономика байламлыкъланы кенгертиргеди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Проект

Къошакъ халда усталыкъ алыргъа эм урунургъа да болушлукъ табыллыкъды

Быйыл Къабарты-Малкъар къырал университет «Демография» миллет проектни чеклеринде «Урунургъа себеплик этиу» программаны бардыргъан къыралны вузларны тизмесине киргенди. Аны РФ-ни Урууу эмда социал къоруулау министерствосу бла Рострудг бардырадыла.

Проектни магъанасы гражданланы бир къауум категориясы урунууну рыногунда кеслерине ишчи жерле табарча къошакъ халда профессионал билим алыргъа эм сынамларын да кючлерге болушургъады. Программагъа урунургъа излегенле, ол санда тийишли службада учётда тургъанла, элли жылдан атлагъанла, пенсиягъа чыгъаргъа кёп къалмагъанла, юч жыллары толмагъан неда аладан абадан сабийлеге къарап юйде ишсиз тургъан анала къатышыргъа боллукъдула.

Аны ючюн 24 майгъа дери бу ссылка бла заявка берирге керекди: **https://docs.google.com/forms/d/1aDKhl6o6O0R-eGaiQvc_2NXp7VoGV1ke9ivw_lXXCE/edit?usp=sharing**

Толу хапар билирге излегенле бу телефон номерлеге сёлеширгe боллукъдула:

Махийланы Танзиля - **89287046929**; Золотарева Ирина - **89287185158**; Бекулов Ахмедхан - **89640331190**.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

АЛТЫН КЪОЛЛУЛА

Анга кёп къыралладан окъуна махтау къагъытла келедиле

Габоланы Асланны жашы Мусабийни республикада кёпле таныйдыла. Ол бек алгъа алтын, кюмюш затладан сыргъала, шынжыла, жюзюкле, билезикле ишлеп атын айтдыргъанды. Халкъ устады. Кёп жаш адамланы кесини фахмусуна юйретгенди. Бусагъатда ала республиканы тюрлю-тюрлю районларында, шахарларында ишлейдиле.

Мусабийни къолу башха затлагъа да бек жарашады. Ол агъачдан, мюйюзледен столла, шинтикле, такъгъычла ишлейди. Аланы бири башхасына ушамайдыла.

Хар тамамлагъан иши энчиди. Мюйюзлени, агъачны уа ол жерлерге айланып табады, сатып да алады.

Аны къолундан чыкъгъан затла бир жол Чирик кёлню тийресинде бардырылгъан «Алтын къол» фестивальда да кёргюзтюлгенديле. Алагъа келген жамауат уллу эс бургъанды. Къоншу республикаланы келечилери алада да кесини кёрмючюн къурарын тилейдиле. Былайда черте кетерге тийишли кёреме, Мусабийни кёп изделиялары тыш къыраллагъа да кетгенديле.

Габо улуну чемерлиги бла бирге чомартлыгъы да бек уллуду. Ол кеси хазырлагъан къамаларын, алтын затларын культурада, искусствода, адабиятда атларын айтдыргъан жерлешлерибизге сагъыгъа береди. Аны къол къыйыны бла этилген омакъ жюзюклени иги кесек адам жюрютеди.

Устаны фахмусуна, адамлыгъына да уллу багъа бичиледи. Анга уа ыспас эмда ыразылыкъ сёзле бла жазылгъан письмола, махтау къагъытла да шагъатлыкъ этедиле. Ала жер жюзюню кёп жерлеринден, ол санда Америкадан, Франциядан, Голландиядан, Германиядан, Тюркден да келгенديле.

Алгъаракълада уа Совет Союзну Жигити, Россейни Жигитлерини ассоциациясыны правленини члени генерал-майор А.П.Солуянов къол салгъан сыйлы грамота да жиберилгенди. Анда уа: «Халкъны къолдан устасына, миллет суратлау хазнаны сакълаугъа юлюшюн къошханы, ёскоп келген тёлюню бурун заманладан келген усталыкъгъа юйреттени, алай бла миллет искусствону сакълаугъа уллу кыйын салгъаны ючюн»,- деп жазылады.

Мусабийни энчи хаты барды.

Ол бек терк танылады. Фахмунг, жюрек чомартлыгъынг да кёп жылланы таркъаймасынла!

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Суратланы автор алгъанды.

Тапландырыу

Малкъар театрны тийреси айбатланнганды

Малкъар театрны тынгылы жангыртыу проектинде аны мекямындан сора да, аны тийресин да тапландырмай жарарыкъ тюйюл эди. Ары ери ол кёзге хазна урунмагъан, аслам терек ёсген жер болгъанды. Алайы бла кюн сайын кёп адам жюрюйдю, олтуруп солуча шинтикле уа болмагъандыла. Тротуар да артыкъ тап тюйюл эди.

Энди уа жангыртылгъан сквер бек ариу болгъанды. Шинтикле, урнала, чыракъла да бардыла, жаяу жолчукъгъа уа плитка салгъандыла. Жангыртыу ишлени бардыргъанда, бир терекни да кетермегенديле. КъМР-ни Къурулуу эмда жашау журт-коммунал мюлк министерствосунда белгилегенлерича, ишле «Культураны айнытыу» деген къырал программаны чеклеринде тамамланнгандыла, ахча уа къыралны эмда республиканы бюджетлеринден бёлюннгенди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат
хазырлагъанды.

-Саулукъ сакълауну битеудуния организациясыны тергеулерине кёре, 2050 жылда сексен жыллары толгъан адамланы саны кёп къалмай тёрт кереге кёбейирикди. Жер башында таматала кёпден-кёп болуп барадыла. Алай аланы жашаулары мутхузмуду огъесе жарыкъмыды?

- Кертиди, алтмыш эм андан да кёп жыллары толлукъла уя узакъ бармай 3,5 кереге кёбейирикдиле, 605 миллиондан 2 миллиард адамгъа жетеррикдиле. Аланы акъыллары къаруысузланырыкъды неда алада Альцгеймерни ауруюу чыгъарыкъды. Аллайланы саны хар жыйырма жылдан эки кереге ёсе барлыкъды.

Бусагъатда уя дунияда отуз миллионнга жууукъ аллай саусуз барды. Салукъ сакълауну битеудуния организациясыны тергеулерине кёре уа, ол тарих 2030 жылда 65,7 миллионнга жетеррикди, 2050 жылда уя жюз бла онбеш миллиондан артыкъ боллукъды.

Сёзсюз, къартлыкъ тынч кезиу тюйюлдю. Таматалагъа аслам эс бёлюрге керекди. Алай аланы сабийлери ишде, туудукълары школда неда университетде болгъанлары себепли асламы юйде эригедиле.

Таулула быллай реабилитация араланы къартла тургъан интернатлагъа ушатып, бери келирге сюймейдиле. Ара интернат тюйюлдю. Мында бир айны ичинде таматаны толусунлай саулугъун тинтип, багъып, эрикгенин да кетерип, юйге алай къайтарабыз.

–Къартайгъан адамла не къадар кёп болсала, акъыллары къаруысузлагъа да аллай бир къошула барлыкъды, дейдиле алимле. Сиз бу оюмну тюзге санаймысыз?

-Статистикагъа кёре, он адамдан орта эсеп бла бири Альцгеймерни ауруюундан къыйналады. Башхача айтханда, аны хатасындан чыкъгъан деменция (акъылны къаруысузлугъу) ауруу деп айтылады. Къартайгъанла жюз адам бар эселе, аллай саусузла он адам боллукъдула.

Россейде, жарсыугъа, врачланы кёбюсю Альцгеймерни ауруюун уллу жыл сан бла байламлы болуп чыкъгъан тюрлениуге санайдила. Ол себепден а аллай саусузну диагнозун ауруу иги да озгъандан майдыла, жууукъларын танымай башлайдыла. Запада аллай саусузланы къатларында алагъа болушлукъ этген адамла тура эселе, Россейде уа алагъа жууукълары-ахлулары къарайдыла. Бир ненча жыл озгъандан сора (ауруу сегиз - он жылны ичинде осалдан осал бола барады) къарагъан жууукъ адамлада депрессия башланы, жууукъларын, алтмыш беш жыллары толгъан адамланы юч процентге жууукъ къауумунда бу ауруу чыгъаргъа болур деген къоркъуу бар эсе, сексен беш жыллары толгъан къарт адамланы уя кёп къалмай элли процентни къыйналады андан.

- Сылтаулары белгилимидиле? Бир къартланы акъыллары сакъланып, башны мыйысын бузады, алтмыш беш жыллары толгъан адамланы юч процентге жууукъ къауумунда бу ауруу чыгъаргъа болур деген къоркъуу бар эсе, сексен беш жыллары толгъан къарт адамланы уя кёп къалмай элли процентни къыйналады андан.

Саулукъ

Таза хауада айланыу, кезиюнде ауузланыу, жизюю акъылынгы айнытыуну жараулу себебиди

Бизни республиканы битеу районларында реабилитация аралада уллайгъан адамланы саулукъларын игилендиредиле, культура программалагъа кёре, кёллерин кётюрюрге кюрешедиле. Къашхатауда реабилитация араны врачы Газаланы Зухура бла биз къартлыкъны юсюнден ушакъ этгенбиз.

Адам улуну жашауун игилендирир муратда алимле жер жюзюнде жашагъан халкъла бир бирни тынч ангылар ючюн, «жалтъан тилге» къурагъандыла. Биогюнлюкде ала мингден асламдыла эм аланы саны жыл сайын ёсе барады. Хар бирини борчу энчиди. Аланы бек белгилиси «**эсперанто**» дегенди. Ол халкъла аралы тилге саналады эм, жер башында кенг жайылып, жюзден артыкъ къыралда жюрюйдю.

Оноучула, битеудуния тилге кёчгерден алгъа, башха-башха жерледе жашагъан халкъланы бирлешдирир, ала бир бирни тынч ангылар ючюн, юч -тёрт тил къоярга бичгендиле. Артдан-артха уя бары да ол сайланганладан бирине сыйыныргъа неда, кёлишип, бир «жалтъан тилге» кёчерге оноу этилгенди. Болсада ол проблеманы хар къырал окъюн, кесича тамамлай тебиргенди. Кёп ёмюрлени ичинде бирге жашагъан халкъланы жалчытып келген миллет тилле алай терк окъуна къайры кетерге, къалай тас болургъа боллукъдула. Битеудуния тил политика алай бла таууслады.

СССР-ни заманында, адамланы билимлери ёсе, культура даржалады айныйгъаны къадар, битеу миллетни бирча сёешдиргенди. «Тазаланнган» орус тилге къыралны ичинде бары жумушну тамамларгъа борч салынгъан эди. Ол себепден орус тил адабият мардагъа сыйынмагъан амалланы «ташларгъа» керек эди, тил жашаугъа келишмеген теориягъа тийишлиликде жангы дуниябы окъуулу, билимли адамлары мардаланнган, айбат, таза тил бла хайырланырга онг табарча.

Биогюнюрал тил мардалана баргъаны къадар, диалектле, говорла, жаргон, арго, оспар сёзле, д.а.к барады. Ол себепден, эсли тилге саналмагъан, ол къыралны ичинде, ол болум тутхучсуз, тил жашаугъа чюйре келген жангылыч болгъанына тюшюнюп, аллай политиканы терсге санап, аны авторларына жамауатны аллында жангылгъанларын ачыкъ айтхандыла.

Кёп да бармай, Европаны алдабар, айныгъан къыралларды кеслерини бурун тарыхларын, ана тиллерин, тёреларын, адетлерин терен тинтип тебирейдиле. Ол себепден а азын-кёбюн да къоймай: «юйюр тиллени», «тийре тилени», «гитче жамауатланы жалчытхан тиллени» окъуна тийишдирип, жангыдан къурмап, къозгъап, сёзлюк тизмеле жараштырып, башха, унтулмазча, амалла излеп, жангыдан къурап тебирейдиле. Ол атламладан сора тилде мардагъа кирмеген сёзлени тийишлисича терен тинтип башлайдыла. Сёз ючюн, диалектлеге жоралап илму конференцияла къырап, диалектология атласла жараштырыпы, энчи сёзлюкле чыгъарып...

Артдаракълада уя, битеудуния демократия жайылып тебиргенде, жаргон, оспар тил сёзлюкде окъуна чыкъгъандыла. Алай эниш даржалы тил мадарла уа, белгилисича, низамгъа, законнга сыйынмагъан, жамауатда маныслары, сыйлары жюрюмеген адамланы, аллай инсанланы къауумларыны энчи тиллерин къурайдыла эм аланы жалчытдыла. Болсада жашауда аланы да кеслерини энчи жерлери барды. Биогюнгго политика анга тыйгъыч салмайды эм чырмау этмейди.

Хар тилни сёз байлыгъын хайырланыуда энчи жорукълары бардыла. Аны себепли ол болумланы терен тинтирге керекликси баямды. Къайсы тилни да сёз байлыгъы бир къауум бёлюмлеге юлешиниди, башха-башха къатладан къаралады. Бек биринчи ол сёзню хайырланыу онглары бла байламлыды.

Къарачай-малкъар тилча жаш тилледе ол жорукъла толусунлай тохташмагъандыла эм белгиленмегенди. Ол алыкъа бу проблеманы тинтиу ишле баштана тургъанны бла байламлыды. Жангы жорукъланы тил жашаугъа сингдириу бир талай заман излейди. Мардарланнган эм мардагъа сыйынмагъан сёзле биргелей жашайдыла.

Аланы тил илму тинте эм жамауатны олкюнлюк излемин толтура, тюрлендире, жангырта, къоша-къората турады. Бир кезиуде жашау тюрлениу бла байламлы, мардагъа кирмеген сёзлени саналап сёзлеп, ол себепден бирлери мардаланнган сёзлени тизмесине къошуладыла неда аллан жаннан чыгъадыла. Ол жорукъланы дайым игилендире, жангъарта эм алдабар болумла бла байламлы тинтиу ишлени дайым терен бардыра турургъа тийишлиди.

Бюгюнлюкде къарачай-малкъар тилде мардаланнган эм мардагъа кирмеген сёзлени аралары кесгин айырылмагъанды. Аны себепли чеклендирген сёзлени тизмесин эмда сёзлюгюн жарашдыргъан къыйынды, болсада, аллай тинтиулени хайырланып, шюллагъа, орта эм бийик билим бериу юйлеге деп окъуу китапла, газетледе бла радио-телевиденияда ишлегенлеге жораланнган ишле чыгъарыргъа заман келгенди. Ол ишле башланыр ючюн бир къауум проблема тамамланыргъа керекди: **1. Къарачай-малкъар тилни мардаланнган сёзлюгю. 2. Мардагъа кирмеген (сыйынмагъан) сёзлени тизмеси. 3. Сёз къатланы бир бири бла келишимлери. 4. Тилибизни тазалыгъын сакълау. Тау адет-нышан, тёре бла биогюнгю ана тилни байламлыгъы** дегенча соруулагъа тийишли жууапла хазырларгъа.

Бу сорууланы шатык анылатыр ючюн, мардаланмагъан сёзлени, аланы къауумларын, къатларын, хар бирини энчиликлерин ачыкъларгъа керекди, ол санда Къарачай тийресинде эм Малкъар жанында чеклендирген сёзлени даражасында хайырланылгъан тил мадарланы эсеплеп сюзерге да. Арт жыллада биле-биле аллай сёзле бир региондан бирсине ёте тебиргенлери эсленеди. Ол бир тилни жюруттен халкъ, кёз кёре, тутуулу бола, бирлеше барганына шагъатлыкъды. Ол сезим миллет тилни биотонда бирикдиреди, кючлейди.

Кёп къыраллада газет-журналлада жорукъну бузуп, оспар сёзню жюрютюуге тазир салынады, башха тюрлю тыйгъычлары да бардыла, аны себепли ол къаум сёз асламысында сёлешиу тилде жюрюйдю.

Болсада кёчюрмечи ишде тилманч, сёз кючюн, ингилиз, француз, немис, орус, дагъыда башхала къарачай-малкъар тилге роман, повесть, пьеса, назму кёчюргенде, бизни халкъда жюрюмеген, тау адетге келишмеген, тёрени, жорукъну бузгъан тил мадарланы жик-жигби бла ангылатхан къыйынды. Ол себепден, аллай сёзлени да тинтиргге тюшерикди эм аланы суратлау литературада хайырланыу жорукъларын тохташсала керекди.

Аз жюрюген, эскирген сёзлени ичинде талай къаумлары барды: намысысыйы, окъуу-билими болгъан адам арталлыда жюрютмеген эм сёлешиу тилде бир хыйсан бла айтмагъан. Аллай сёзле асламында адепсиз, намыссыз, халсиз адамланы, ручуланы, гудучуланы, игичилени, дагъыда аллай башхаланы тиллеринде жюрютюледиле. Ол болумгъа да къарамай, арт кезиуде бир-бир белгили тилледе аллай сёзлени тинтип, аладан сёзлюкле жарашдырып окъуна баштаргъанды. Алай ала бизни халкъ тилибизни тёрелерине арталлыда келишмейдиле. Алай аланы бир къауумларын «тюпде къалгъанла» жюртмей къоймазлыкълары баямды. Интернетде да асламысында жаш адамла алагъа терк-терк тюбейдиле.

Адам улу багъалатхан бир къауум зат хар миллетни энчи ниет байлыгъын къурайды. Ала мюлк-ырысхны озгъан кёрюмдюлериди. Аланы санына маданият, ана тил, дин, адет, тёре эм башха затла киредиле. Ала заман бла политика болум тюрлендиралмагъан ниет байлыкъдыла. Алагъа халкъ жан бла, тин бла берилгенди, ол сюймеклик, кертичилик азаймайды, тархъаймайды. Анга шагъатлыкъ – халкъбызны сюргюнде узакъ жерлеге кёчюрюп да сынадыла, окъуун, чыгъармачылыгъын да бёлек жылгъа тыйдыла, кысдыла, чырмадыла, аллай миллетни «жашатхан» ана тилин ёчюлталмадыла. Миллет тилни хар таууш, харфы, сёзю, айтымы аны жюруттен инсанлагъа бирча багъалы болгъаны хакъды. Ол байлыкъны мындан ары ариу жюрютейик.

УЛАКЪЛАНЫ Махти, филология илмуланы доктору, профессор.

Сагъышла

Тилибизни хар таууш, харфы, сёзю бизге неден да багъалыды, сыйлыды

-Алай улуну жашауун игилендирир муратда алимле жер жюзюнде жашагъан халкъла бир бирни тынч ангылар ючюн, «жалтъан тилле» къурагъандыла. Биогюнлюкде ала мингден асламдыла эм аланы саны жыл сайын ёсе барады. Хар бирини борчу энчиди. Аланы бек белгилиси «эсперанто» дегенди. Ол халкъла аралы тилге саналады эм, жер башында кенг жайылып, жюзден артыкъ къыралда жюрюйдю.

Оноучула, битеудуния тилге кёчерден алгъа, башха-башха жерледе жашагъан халкъланы бирлешдирир, ала бир бирни тынч ангылар ючюн, юч -тёрт тил къоярга бичгендиле. Артдан-артха уя бары да ол сайланганладан бирине сыйыныргъа неда, кёлишип, бир «жалтъан тилге» кёчерге оноу этилгенди. Болсада ол проблеманы хар къырал окъюн, кесича тамамлай тебиргенди. Кёп ёмюрлени ичинде бирге жашагъан халкъланы жалчытып келген миллет тилле алай терк окъуна къайры кетерге, къалай тас болургъа боллукъдула. Битеудуния тил политика алай бла таууслады.

СССР-ни заманында, адамланы билимлери ёсе, культура даржалады айныйгъаны къадар, битеу миллетни бирча сёешдиргенди. «Тазаланнган» орус тилге къыралны ичинде бары жумушну тамамларгъа борч салынгъан эди. Ол себепден орус тил адабият мардагъа сыйынмагъан амалланы «ташларгъа» керек эди, тил жашаугъа келишмеген теориягъа тийишлиликде жангы дуниябы окъуулу, билимли адамлары мардаланнган, айбат, таза тил бла хайырланырга онг табарча.

Биогюнюрал тил мардалана баргъаны къадар, диалектле, говорла, жаргон, арго, оспар сёзле, д.а.к барады. Ол себепден, эсли тилге саналмагъан, ол къыралны ичинде, ол болум тутхучсуз, тил жашаугъа чюйре келген жангылыч болгъанына тюшюнюп, аллай политиканы терсге санап, аны авторларына жамауатны аллында жангылгъанларын ачыкъ айтхандыла.

Кёп да бармай, Европаны алдабар, айныгъан къыралларды кеслерини бурун тарыхларын, ана тиллерин, тёреларын, адетлерин терен тинтип тебирейдиле. Ол себепден а азын-кёбюн да къоймай: «юйюр тиллени», «тийре тилени», «гитче жамауатланы жалчытхан тиллени» окъуна тийишдирип, жангыдан къурмап, къозгъап, сёзлюк тизмеле жарашдырып, башха, унтулмазча, амалла излеп, жангыдан къурап тебирейдиле. Ол атламладан сора тилде мардагъа кирмеген сёзлени тийишлисича терен тинтип башлайдыла. Сёз ючюн, диалектлеге жоралап илму конференцияла къырап, диалектология атласла жараштырыпы, энчи сёзлюкле чыгъарып...

Артдаракълада уя, битеудуния демократия жайылып тебиргенде, жаргон, оспар тил сёзлюкде окъуна чыкъгъандыла. Алай эниш даржалы тил мадарла уа, белгилисича, низамгъа, законнга сыйынмагъан, жамауатда маныслары, сыйлары жюрюмеген адамланы, аллай инсанланы къауумларыны энчи тиллерин къурайдыла эм аланы жалчытдыла. Болсада жашауда аланы да кеслерини энчи жерлери барды. Биогюнгго политика анга тыйгъыч салмайды эм чырмау этмейди.

Хар тилни сёз байлыгъын хайырланыуда энчи жорукълары бардыла. Аны себепли ол болумланы терен тинтирге керекликси баямды. Къайсы тилни да сёз байлыгъы бир къауум бёлюмлеге юлешиниди, башха-башха къатладан къаралады. Бек биринчи ол сёзню хайырланыу онглары бла байламлыды.

Къарачай-малкъар тилча жаш тилледе ол жорукъла толусунлай тохташмагъандыла эм белгиленмегенди. Ол алыкъа бу проблеманы тинтиу ишле баштана тургъанны бла байламлыды. Жангы жорукъланы тил жашаугъа сингдириу бир талай заман излейди. Мардарланнган эм мардагъа сыйынмагъан сёзле биргелей жашайдыла.

Аланы тил илму тинте эм жамауатны олкюнлюк излемин толтура, тюрлендире, жангырта, къоша-къората турады. Бир кезиуде жашау тюрлениу бла байламлы, мардагъа кирмеген сёзлени саналап сёзлеп, ол себепден бирлери мардаланнган сёзлени тизмесине къошуладыла неда аллан жаннан чыгъадыла. Ол жорукъланы дайым игилендире, жангъарта эм алдабар болумла бла байламлы тинтиу ишлени дайым терен бардыра турургъа тийишлиди.

Бюгюнлюкде къарачай-малкъар тилде мардаланнган эм мардагъа кирмеген сёзлени аралары кесгин айырылмагъанды. Аны себепли чеклендирген сёзлени тизмесин эмда сёзлюгюн жарашдыргъан къыйынды, болсада, аллай тинтиулени хайырланып, шюллагъа, орта эм бийик билим бериу юйлеге деп окъуу китапла, газетледе бла радио-телевиденияда ишлегенлеге жораланнган ишле чыгъарыргъа заман келгенди. Ол ишле башланыр ючюн бир къауум проблема тамамланыргъа керекди: 1. Къарачай-малкъар тилни мардаланнган сёзлюгю. 2. Мардагъа кирмеген (сыйынмагъан) сёзлени тизмеси. 3. Сёз къатланы бир бири бла келишимлери. 4. Тилибизни тазалыгъын сакълау. Тау адет-нышан, тёре бла биогюнгю ана тилни байламлыгъы дегенча соруулагъа тийишли жууапла хазырларгъа.

Бу сорууланы шатык анылатыр ючюн, мардаланмагъан сёзлени, аланы къауумларын, къатларын, хар бирини энчиликлерин ачыкъларгъа керекди, ол санда Къарачай тийресинде эм Малкъар жанында чеклендирген сёзлени даражасында хайырланылгъан тил мадарланы эсеплеп сюзерге да. Арт жыллада биле-биле аллай сёзле бир региондан бирсине ёте тебиргенлери эсленеди. Ол бир тилни жюруттен халкъ, кёз кёре, тутуулу бола, бирлеше барганына шагъатлыкъды. Ол сезим миллет тилни биотонда бирикдиреди, кючлейди.

Кёп къыраллада газет-журналлада жорукъну бузуп, оспар сёзню жюрютюуге тазир салынады, башха тюрлю тыйгъычлары да бардыла, аны себепли ол къаум сёз асламысында сёлешиу тилде жюрюйдю.

Болсада кёчюрмечи ишде тилманч, сёз кючюн, ингилиз, француз, немис, орус, дагъыда башхала къарачай-малкъар тилге роман, повесть, пьеса, назму кёчюргенде, бизни халкъда жюрюмеген, тау адетге келишмеген, тёрени, жорукъну бузгъан тил мадарланы жик-жигби бла ангылатхан къыйынды. Ол себепден, аллай сёзлени да тинтиргге тюшерикди эм аланы суратлау литературада хайырланыу жорукъларын тохташсала керекди.

Аз жюрюген, эскирген сёзлени ичинде талай къаумлары барды: намысысыйы, окъуу-билими болгъан адам арталлыда жюрютмеген эм сёлешиу тилде бир хыйсан бла айтмагъан. Аллай сёзле асламында адепсиз, намыссыз, халсиз адамланы, ручуланы, гудучуланы, игичилени, дагъыда аллай башхаланы тиллеринде жюрютюледиле. Ол болумгъа да къарамай, арт кезиуде бир-бир белгили тилледе аллай сёзлени тинтип, аладан сёзлюкле жарашдырып окъуна баштаргъанды. Алай ала бизни халкъ тилибизни тёрелерине арталлыда келишмейдиле. Алай аланы бир къауумларын «тюпде къалгъанла» жюртмей къоймазлыкълары баямды. Интернетде да асламысында жаш адамла алагъа терк-терк тюбейдиле.

Адам улу багъалатхан бир къауум зат хар миллетни энчи ниет байлыгъын къурайды. Ала мюлк-ырысхны озгъан кёрюмдюлериди. Аланы санына маданият, ана тил, дин, адет, тёре эм башха затла киредиле. Ала заман бла политика болум тюрлендиралмагъан ниет байлыкъдыла. Алагъа халкъ жан бла, тин бла берилгенди, ол сюймеклик, кертичилик азаймайды, тархъаймайды. Анга шагъатлыкъ – халкъбызны сюргюнде узакъ жерлеге кёчюрюп да сынадыла, окъуун, чыгъармачылыгъын да бёлек жылгъа тыйдыла, кысдыла, чырмадыла, аллай миллетни «жашатхан» ана тилин ёчюлталмадыла. Миллет тилни хар таушу, харфы, сёзю, айтымы аны жюруттен инсанлагъа бирча багъалы болгъаны хакъды. Ол байлыкъны мындан ары ариу жюрютейик.

УЛАКЪЛАНЫ Махти, филология илмуланы доктору, профессор.

Соруу-жууап

Эски кинофильмлени жангыдан къайтарып нек тюшюредиле?

«Мосфильмни» башчысы Карен Шахназаров: «Угрюм – река» Шишковну романы. Маресьева я тарых магъаналы инсанды. Алай зсе уа, керти да жашагъан адамны юсюнден чыгъармагъа таяныр, жангыдан кино тюшюрюрге нек жарамайды? Бизде, мен оюм этгенден, жамауат бла бир сейирлик зат бола барады: аны жарамайды, муну жарамайды... Алай бола келсе, Чеховну «Юч эгеч» деген пьесасын да тыйыпы башларыкъдыла: къалай, аны бир кере салгъандыла да.

Сизни жаш кезиюгюзде алдырылгъан киноланы жарата эсегиз – бек ахшы! Бирле уя жангыларына къараргъа сюедиле. Манга «Анна Каренина» ючюн неллай бир аман зат айтылгъанын эшитсегиз эди! «Ол кинону бир заманда да унутурукъ тюйюлме... Аны жангыдан не этеме деп тюшюргенсиз?!» Барыгъыз да Самойловагъа къарагъыз, ким тыяды! Эм башы - фильмни качествосуду. Иги кинола уя алай кёп жокъдула».

Къымыжалыкъ кимни юркютеди?

Къырал Эрмитажны директору Михаил Пиотровский: «Бир тиширыу Санкт-Петербургну администрациясына къыралда, дунияда да бола баргъан ушагъыысуз ишле аны бек жарсытханларны юсюнден тарыгъын жазгъанды. Ол дагъыда сабийле Эрмитажда кёрюрге боллукъ къымыжа эр кишилени таш суратларын неда къучакълашып тургъан экспонатланы чыртда жаратмагъанын белгилегенди.

Бу адамгъа жууап къайтаргъанбыз. Биз оюм этгенден, музей – энчи тийреди. Мында орамда жарамагъан кёп затлагъа эркинлик берирге боллукъду. Тышында, сёз ючюн, къымыжа болуп айланыргъа, школну къатында аллай эсгертме орнатыргъа жарамайды. Музейде уя жорукъла башхадыла. Мында ёмюрлени такъыйыкъалары, маданиятны бетлери, чыгъармачылыкны тюрлюери кёргюзтюледиле. Къонакъла уя, ол санда сабийлери бла келгенле, неге эмда къаллай кёзден къарагъанларны сагъышын кеслери этсинле».

Мигрантла бегирекда къайсы къыраллагъа керекдиле?

- Экономика жаны бла айныгъан къыралланы барында да болжаллы халда ишлерге келген мигрантла кёпдюле. Былай алып къарагъанда, ала бары да ол къыралланы инсанлары ишлерге сюймеген, аз хакъ тёленнген сферада урунадыла, - дейди **РАНХиГС-ны Социал анализ эмда прогнозла этиу институту аллы илму келечиси Юлия Флоринская**. – Коронакризисге дери Россейде бир жылны ичинде 4-4,5 миллион мигрант болуучу эди. Ала барысы да, ол санда законлу эмда жашыртын халда ишлегенле, Россейде урунгган халкъны санын алты процентге кёбейтгендиле. Мени Евростатны билдириулерине кёре жараштыргъан тергеулеримде ол Кюнбатыш Европада кёрюмдюден эсе иги да аз болгъаны ачыкъланады. Алай биогюнлюкде уя ол андан да азыракъ болгъанды. МВД-да айтханларыча, пандемияны хатасындан Россей Федерацияда юч миллион мигрант къалгъанды. Башха къыраллада да азайгъанды аланы саны.

Къуллукъларында эм кёп заман тургъан губернаторла

Бу кюнледе С. Морозов бла бирге отставкагъа Тываны башчысы Ш. Кара-оол да кетгенди. Ол «ветеран губернаторланы» тизмесинде ючюнчю жерни ала эди. Шимал Осетияны башчысын В. Битаровну да ары ашыргъандыла. Энди къуллукъларында эм кёп заман (он жылдан аслам) олтургъан губернаторланы тизмеси ма быллайдыла:

1. Рамзан Кадыров - Чечен Республиканы башчысы (2007 жылдан бери);
2. Роман Копин - Чукотский АО-ну губернатору (2008 жылда июльдан бери);
3. Наталья Комарова -Ханты-Мансийск автоному округну башчысы (2010 жылда февралдан бери);
4. Рустам Минниханов -Татарстанны башчысы (2010 жылдан бери);
5. Василий Голубев - Ростов областьны губернатору (2010 жылда июньдан бери);
6. Сергей Собянин, Москваны мэри (2010 жылда октябрьден бери);
7. Темрезланы Рашид - Къарачай-Черкес Республиканы башчысы (2011 жылда мартдан бери).

Ресторанны ашы не бла къоркъуулуду?

Ашланы эмда биотехнологияланы федерал илму арасыны консультация-диагностика бёлюмюню башчысы, медицина илмуланы кандидаты Екатерина Бурляева: «Жамауатха аш хазырлагъан жерледе анга хант тузну, бал тузну, жауланы да асламыракъ къошуучудула. Ала уя жюрек-тамыр системада ауруулану къозгъау жаны бла къоркъуулудула.

Быллай хаталаны азайтыр амал бармыды? Биринчиден, ашха не зат къошхаланыа оноу этерге къойгъан кафелени неда ресторанланы сайлагъыз. Этни неда чабакъны бишлакъ, жумуртха, майонез къошуп къууурулгъанларын угъай, исси тылпыу бла биширилгенлерин алыгъыз. Башха ашланы да артыкъ кёп къошакълары болгъанларын алмазгъа кюрешигиз.

Кофеге, чайгъа бал туз къошмазгъа юйренигиз. Чайны кёгетледен этилген ариу ийисли, татыулу тюрлюерин сайлагъыз. Татлы суулану дайым ичип тургъандан эсе, анда-мында бир таттылы зат къабып къойгъаны бла чекленирге керекди. Аланы орунуна жемишлени хайырланып къалсагъыз а андан да иги.

Пенсиячылагъа налогну бир кесегин артха къайтарыу деген неди?

- Сёз шёндюгю угъай, энди пенсиягъа чыгъарыкъланы юсюнден барады, - дегенди **Плеханов атлы РЭУ-ну доценти Людмила Иванова-Швец**. – Ишлеген адамланы хакъларыны бир кесегин бёлюп, келир пенсияларына ачхану ала кеслери жыярларына кёллендирирге кюрешедиле. Биринчиден, аны борчлу халда этерге сюйгендиле, алай Президент, къатышып, аны онооун адамла кеслери этерге керекдиле, дегенди.

Энди уя жыйымдыкъ пенсияны къалай къыраргъа боллугъуну сагъышын этедиле. Адамланы сейирлерин къозгъар ючюн налогну бир кесегин кеслерине къайтарыргъа боллукъду, дейдиле. Сёз ючюн, сиз къыралны иелигинде болмагъан пенсия фондха хакъыгъызны бир кесегин кёчюрюп турасыз, къырал а, сиз тёлгеген НФДЛ-ни бир кесегин кесигизге къайтарады. Бир жылгъа ана мардасы 52 минг сом бла чекленеди. Аны, баям, уллу иш хакълары болгъанла жаратырыкъ болурла.

Алай тинтиулеге кёре, кеслерини пенсияларына ахча жыйып турургъа инсанланы жаланда бешден бири хазырдыла. Бирсине уя ийнанмайдыла, унамайдыла неда айлыкъдан айлыкъгъа жашау этгенлери ючюн аллай онглары жокъду.

Къозланы бла холестеринни арасында байламлыкъ бармыды?

Бирле къозлада холестеринни азайтхан затлары бардыла дейдиле. Аны юсюнден оюмун **Ашланы эмда биотехнологияланы федерал илму арасыны врач-диетологу, медицина илмуланы кандидаты Наталья Денисова** айтады: «Къозлада жау кёп болгъанлыкъгъа, ала «аман» холестеринни мардасын азайтыргъа боллукъдула. Аны себепли алада болгъан жаула хайырлыдыла.

Кёп къыралладан тинтиучюле, ол санда Гарвардны алимлери да, 60-70-жыллыкъла кюн сайын къозла ашап турсала, атеросклероз неда башха жюрек-тамыр ауруулардан кери боллукъларын кёргюзтгендиле. Жюрекге бла тамырлагъа эм хайырлыгъа саналгъан Омега-3 бегирекда грецкий къозда кёпдю. Суткагъа андан - 30-50, эм кёбюсю уа 60 грамм ашаргъа боллукъду.

Андан кёбю уа ау орунну къыйнаргъа боллукъду. Ол дагъыда артыкъ калориялыдыла (100 грамм къозлада – 500-600 ккал барды). Грецкий къоздан кюннге бир ючюсюн, чертлеуюкледен бла миндальдан а 10-12-син ашаргъа жарайды. Кедр къозчыкъладан а къашыкъ бла бирин.

Федерал басманы материалларына кёре **УЛБАШЛАНЫ Мурат** хазырлагъанды.

ЖАНГЫЧЫЛЫКЪ

Сатыу-алыуда жашырынлыкъла тюбемезча

Социал страхованияны фондунда «Ачыкъ контракт» деген проектни бардырып башлагъандыла. Ол къырал жумушлагъа абериле сатып алыу бютюн туура, ангылашыыулу болур ючюн жарашдырылгъанды. Сёз бек алгъа техника заданияны ачыкълыгъыны юсюнден барады. Ма анда кырал жумушлагъа керекли товарланы, ишлени, жумушланы сатып-алыуну, алагъа сапаришлик этиуню жорукълары тохташдырылыпдыла.

Къаллай заказла этилгенлерини, алгъынгы багъаланы, техника излемлени эмда башха керекли затланы юслеринден Фондну сайтларында бла аны регион бёлюмлеринде толу хапар билдирилип турлукъду. Бу ишлерге байламлы болгъан хар ким да техника заданияны проектин кесине алып, аны юсюнден оюмун, не затны жаратхаын бла къалгъанын электрон почта бла билдиррге боллукъду.

Бара-баргъан заманда сапаришлик этилген изделияланы техника заданиягъа келишгенлерин бла къалгъанларын тинтиу къалай баргъанын кёргюзтген суратла бла видео да халкъгъа баям болурча мадарла этилликдиле. Бусагъатда тинтиулеге къатышханланы энчи шартларын къоруулауну юридический амаллары къарала турады.

Аны бла да къалмай, Социал страхованияны фондуну специалистлери «Энчи Интернет-кабинет» дегенча сервис къурагъандыла. Аны болушлугу бла хар адам да жандауурлукъ ишини отчётда кёргюзтюгген шартлагъа келишгенин бла къалгъанын кёрюкдю, керек болса, тарыгъырга да боллукъду.

«Ачыкъ контрактны» юсюнден толуракъ хапар билирге сюйген аны Интернетде бу адрес бла табаргъа боллукъду: http://ok.fss.ru/home/gu-ro-fss-rf-po-kabardino-balkarskoj-respublike/", ол билдиргенди бизге РФ-ни Социал страхование фондуну КЪМР-де регион бёлюмюнден.

Бизни корр.

Кёп болмай «Шедевры территории Победы» атлы халкъла аралы конкурсну эсеплери «Хорламны музейи» сайтда тохташдырылгъандыла.

Конкурс

«Зылгы эл» - маданият хазна

Ол конкурс Уллу Хорламны 76-жыллыгъына жораланып, халкъла аралы проектни чегинде бардырылгъанды. Анга 130 музей къатышханды, ол санда Россейдей, Беларусьдан, Абхазиядан эм Донецк Халкъ Республикадан да.

Анда музей фондлада сакъланнган суратлау искусствону байрамгъа жораланнган чыгъармалары юсюнден видеоланы саны 157-ге жетгенди. Аладан бек игилерин 100 мингден аслам адам онлайн халда сайлагъандыла.

Алай бла биринчи жерни алгъан Рязань шахарны Жаш тёлю къымылдауну тарых музейи ючюн 6 458 адам къол кётюргендиле. Экинчи жерге Ряжск шахарны краеведение учреждениясы чыкъгъанды (2191). Ючюнчю уа Москва областьны Бородинский къырал аскер-тарых махкеме-заповедниги болгъанды (1884).

Конкурсха кёргюзтюлген бир ненча чыгъарма уа энчи номинациялада белгиленнгендиле. Ол санда Зольск муниципал районну тарых - краеведение музейи Баккуланы Къаншауну жашы Владимирни «Зылгы эл» деген сураты бла «Маданият хазна» деген номинацияда хорлагъанды.

Эсигизге салайыкъ, РФни Художниклерини союзуну члени Баккуланы Владимирни чыгъармасы ючюн къол кётюрюу айдан артыкъ заманны баргъандыла.

ДОДУЛАНЫ Мадина.

Итиннилюк

Талпыныулукъ алгъа элтеди

Билим бериуде ишлегенлени профессионал усталыкъларын ёсдюрюу жаны бла арада школчуланы араларында «Без срока давности» деген ат бла сочинение жазыуда бардырылгъан битеуроссей конкурсну республикалы кезиуюнде хорлагъан къызланы бла жашланы саугъалаугъа аталгъан къууанчлы жыйылыу ётгенди.

Аны башлай, махкемени директору Артур Кажаров жаш адамланы бла аланы устазларын жетишимлери бла къызыу алгъышлагъанды, аланы ата-аналары, педагоглары да аллай хунерли окъуучулары бла ёхтемлинирге боллукъларын да чертип айтханды.

Бу конкурсну шахар кезиуде башха-башха жыл санда болгъан тёртеулен хорлагъанын эсге салыргъа сюеби. 5-7-чи классланы араларында 16-чы номерли мектебин 7-чи классыны окъуучусу Холаланы Хажи-Мурат саналгъанды.

Бу жолгъу эришиуледе ол, бир балл жетмей, биринчи жерге тюшмей къалгъанды эмда экинчи болгъанды. Алай а аны да хорламгъа санарчады. Нек дегенде, муну аллындагъы эришиуде, бу жол да сочиненияны иги жазгъанла кёп эдиле.

Хажи-Муратны бу биринчи жетишими тюйюлдю. Иги окъуғъаны ючюн биринчи классдан бешинчиге дери аны сураты мектепни хар ким да кёрген жеринде эм ахшы окъуучуланы араларында тагъылып тургъанды. Ол бешинчи классда окъуғъанында, информатикадан КъМКъУ-да бардырылгъан конкурслада да къатышып, алчы жерлеге тийишли болгъанды.

Ол пионер деген атны намыслы жюрюреди. Къызыл галстукну уа анга Москвада Къызыл майданда кыысхандыла.

Хажи-Муратны алда кёп конкурсла, олимпиадала сакълайдыла. Аладан да жетишимли ётер деп ышанабыз. Нек дегенде, ол дайым да алгъа итиниу бла жашайды.

Жашны орус тилден бла адабиятдан устаз Темукку-ханы Зулийха Жанмурзаевна окъутады. Холаланы Хажи-Мурат а аны жангыз айырмалы окъуучусу тюйюлдю.

Люба АДИЛОВА.

СУРАТДА: Холаланы Хажи-Мурат араны директору-ну орунбасары Кушчетеров Алим эмда проектни башчысы Ирина Шантукова бла.

Жетишим

Жаппуланы Альберт – Россейни МЧС-ни кубогуну чемпиону

«Битеулю къоркъуусузлукъ – 2021» XIII халкъла аралы салонну чеклеринде Москва областьда къол бла тюйюшюуден Россейни МЧС-ни кубогу бардырылгъанды. Анга къыралны субъектлеринден аслам командала къатышхандыла. Бизни республикадан Жаппуланы Альберт, Залим Назаров, Мухамед Зашезов, Роберт Каншоков сермешгенديле. Аны юсюнден Къыйын болумла жаны бла министерствону регионда управлениясыны пресс-службасыдан билдиреди.

От тюшюуге къажау-къутхарыу жаны бла 22-чи бёлюмню башчысы ич службаны капитаны Жаппуланы Альберт (70кг.), тёрт тюбешиуюн да хорлам бла бошап (аладан ючюсюн а болжалдан алгъа окъуна), биринчи жерни алгъанды. Хорлагъанланы МЧС-ни башчысы Евгений Зиничев алгъышлагъанды.

Альберт къол бла тюйюшюуден эм аны аскер тюрлюсюнден спортну устасыды, Россейни чемпионуду. Битеукъырал эм башха даражалы эришиуледе саугъалы жерлеге дайым чыкъгъанлай турады.

Футбол

Ачыулу къытдырыуланы хыйсабы – ахшы тюрлениуле

27-чи турда «Спартак-Нальчик» Дагъыстаны «Махачкъала» къауум бла тюбешгенди. Анда командабызны санына Антипов, Сундуков, Белоусов, Шумахов, Кадыкоев, Хачиров (Богатырев, 61), Ашуев (Бацев, 57), Дохов, Апшацев, Паштов (к), Баксаноков (Хутов, 60) ойнагъандыла, запасда Кумыков, Маломусов, Дзамихов, Торосян тургъандыла.

Матчны аллындан окъуна спартакчыланы къорууланулары аныкъ этдиргенди. Тогъузунчу минутда, «Махачкъаланы» къорксуулу чабыуулундан сора Шумахов, топну артхаракъ уруп, къабакъладан чыгъаргъанды. Алай метр узакълыкъдан топну къабакълагъа жаздырмай жибергенди. Алай бла энди болум игиге айланыр деп тургъаныбызлай, Ибрагимов штрафнойдан бизге ючюнчю голну уралгъанды.

Насыпха, бизникиле, мугурайып къалмагъанлай, матчны ахырына дери чабыуулларын хъоймагъандыла. Аны хайырындан ахырында Богатырев эсеп гъагъыда бир гол къошханды. Алай бла «Спартак» бу оюнну 3:2 эсеп бла къытдыргъанды.

Бютюнда осал кёрюмдю бла уа «Кубань» бла матч бошалгъанды. Оюн кесибизни майданда ётгенди. Бу жол «Спартак-Нальчик» къауумну капитаны, вратарыбызны аллына чыгъып, артыкъ тыйгъыч болмагъанлай, эсепге дагъыда бир гол къошханды.

Экинчи таймда нальчикчиле болумну тюзетирге кюрешгендиле. Мюйюшден сора Дохов 30 кёп да бармай, Гитинов бир ургъаны бла топну къабакъларыбызгъа кийиргенди.

Бираздан а къаршчы къауумну капитаны, вратарыбызны аллына чыгъып, артыкъ тыйгъыч болмагъанлай, эсепге дагъыда бир гол къошханды.

Экинчи таймда нальчикчиле болумну тюзетирге кюрешгендиле. Мюйюшден сора Дохов 30 метр узакъдан топну къабакъдагъа жаздырмай жибергенди. Алай бла энди болум игиге айланыр деп тургъаныбызлай, Ибрагимов штрафнойдан бизге ючюнчю голну уралгъанды.

Насыпха, бизникиле, мугурайып къалмагъанлай, матчны ахырына дери чабыуулларын хъоймагъандыла. Аны хайырындан ахырында Богатырев эсеп гъагъыда бир гол къошханды. Алай бла «Спартак» бу оюнну 3:2 эсеп бла къытдыргъанды.

Бютюнда осал кёрюмдю бла уа «Кубань» бла матч бошалгъанды. Оюн кесибизни майданда ётгенди. Бу жол «Спартак-ны» къауумуна Карданов, Сундуков, Кадыкоев, Белоусов, Шумахов, Хачиров, Ашуев, Дохов (Бацев, 46), Апшацев, Паштов, Хутов (Гетериев, 73) киргендиле. «Кубань» матчха тынгылы хазырланнганын, бери хорлам ючюн келгени алгъадан да ачыкъ кёрюнгенди. Бу оюн къауум «Олимпни» биринчи жарымында да тюбегендиле, ол кере матч тенг 2:2 эсеп бла тауусулгъан эди.

Бу жол биринчи таймда «Кубань» бизникилеге хазна онг бермегенди, топ асламысында аланы иеликлеринде тургъанды. Ол угъай, ала оюнну, уллу къорууланыугъа тюбемегенлей, кеслерине табынлай бардыргъандыла. Быллай мадарла алагъа эки гол келтиргендиле. Экинчи таймда халны бир кесек бошлагъандыла, алай мында да хомуклукъ этмегендиле.

Спартакчыланы уа алай махтарча тюйюл эди. Хау, оюнну экинчи жарымында ала чабыуулла этерге кюрешгендиле, алай къаршчы команда къорууланыуда да кючлюрек болгъанды. Биринчи кругда спартакчыла алагъа эки голну экинчи таймда ургъандыла, бусагъатда ала ол болумну къайтарырла деген ышаныу бар эди. Алай ол оюнну «Кубань» да унутмагъанды, аны ючюн алгъыннгы халатларын жибермегенди. Ол угъай, оюнну ахырына ючюнчю голну да ургъанды.

29-чу турда нальчикчиле «Интер» бла тюбешгендиле. Ол «Спартакдан» къарыусузуракъ командады. Турнир таблицада андан талай тизгиннге энишгеде орналыпды. Бу оюнда командабызны къауумунда майданнга И.Карданов, Сундуков, Кадыкоев, Ольмезов, Шумахов, И.Кумыков (Апажев, 77), Ашуев, Богатырев, Апшацев, Паштов, Хутов (Хачиров, 67) чыкъгъандыла.

«Интерде» футболчуланы къауумун жыйыдырыу жаны бла проблемала болгъандыла, талай кючлю спортчусу тюрлю-тюрлю сылтаула бла бу матчха къатышалмагъандыла. Болсада оюн тенг халда баргъанды, анга шагъатлыкъны биринчи тайм да ала экиси да бирер гол ургъанлары этеди.

Экинчи таймда да бу тарихле тюрленмезлерине ушай эди. Алай эсе да, спартакчыла, баям, алгъыннгы эсеплени эслериндe тута, пенальтиде гол уруп, кёп ачыулу къытдырыудан сора хорлагъандыла. Болсада, командабыз турнир таблицада алгъыннгы жерине къайталмагъанды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

«Олимпни» турнир таблицасы

№	Клуб	И	В	Н	П	М	О
1	Кубань Холдинг	27	21	4	2	54:19(35)	67
2	Кубань	27	21	2	4	64:19(45)	65
3	Черноморец	26	17	5	4	41:14(27)	56
4	Легион-Динамо	27	14	12	1	51:17(34)	54
5	СКА Ростов-на-Дону	26	16	3	7	59:24(35)	51
6	Анжи	26	10	9	7	40:33(7)	39
7	Махачкала	27	10	7	10	37:37(-1)	37
8	Форте	26	9	8	9	43-26 (18)	35
9	Динамо-Ставрополь	25	10	5	10	36:35(1)	35
10	СПАРТАК-НАЛЬЧИК	26	9	7	10	32:30(2)	34
11	Машук-КМВ	26	8	5	12	35:42(-7)	32
12	Краснодар 3	26	8	5	13	32:44(-12)	29
13	Биолог-Новокубанск	26	8	3	15	43:45(-2)	27
14	Дружба	26	5	4	17	22:60(-38)	19
15	Интер	27	4	6	17	24:69(-45)	18
16	Туапсе	26	4	1	21	31:87(-55)	13
17	Ессентуки	26	3	4	19	23:67(-44)	13

БАШ ТРЕНЕРНИ КЪУЛЛУГЪУНДА – АШАМАЗ ШАКОВ

Тюз да 28-чи тур бошалгъанлай – «Спартак-Нальчик» кеси майданында «Кубаньнга» 3:0 эсеп бла къытдыргъанындан сора – командабызны баш тренери Заур Кибишев къуллугъундан эркин этилгенди. Клубну пресс-службасындан билдиргенлерине кёре, бу оноу командабызны осал эсеплери бла байламлы этилгенди.

Бюгюнлюкде баш тренерни къуллугъун Ашамаз Шаков толтурлукъду, ол спартакчыланы 2020-2021 оюн сезонну ахырына дери юйретирикди. Ашамаз эндиге дери да Кибишев ауругъан кезиуде къауумгъа башчылыкъ этип тургъанды.

ГТО

Мардаларын – алтын белгилеге

2020 жылда Къабарты-Малкъардан Урунуугъа эм къоруулануугъа хазырма (ГТО) комплексни мардаларын 7700-ден аслам адам толтургъанды, деп билдиреди республиканы Спорт министерствосуну пресс-службасындан.

Аладан 5700-ю айырмалы белгилерине тийишли болгъандыла - 2 мингден асламы - алтын, 1900 да кюмюш белгиле бла саугъаланнгандыла.

Комплексге эм тири 6-17-жыллыкъ жаш адамла къатышхандыла, аланы саны 5400-ден аслам болгъанды. Муниципалитетлени юслеринден айтханда, биринчи жерде Бахсан шахар барады, андан 4232 инсан тюрлю-тюрлю белгиле бла саугъаланнгандыла.

Бюгюнлюкде ГТО-ну нормативлерине 13 упражнение киреди: чабыу, жюзюу, илишаннга атдыры эм башхала. Аланы талайы борчлу халда бериледиле, къалгъанын а сайларгъа боллукъду.

Анда алтын белгиле алгъанлагъа вузгъа киргенде ЕГЭ-да эсеплерине балла къошуладыла. Комплексни мураты халкъны физкультура бла кюреширге кёллендириудю эм асламы спортну айныгыуду.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Нарткъалада ракетомодель спортдан битеуроссей эришиуле ётгенди. Алагъа ара шахарыбыздан, Москва, Липецк, Белгород, Тюмень, Ростов, Свердловск эм Челябинск областьладан, Краснодар крайдан бла Къабарты-Малкъардан спортчула къатышхандыла.

Элбрус районну Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъларын айныгыуну Мокъаланы Магомет атлы арасында «Ракетомоделизм» биригиуюне жюрюген жашчыкъла ол эришиуледе ахшы кёрюмдюле болдургъандыла. Балаланы Саид, Ёзденланы Арсен, Чеккеланы Альберт бла Алим S-7 тюрлю модельлери бла ючюнчю командалы жерге чыкъгъандыла.

Жашчыкъланы башчылары - къошакъ билим бериу жаны бла устаз Гуданаланы Юруслан а S-7 тюрлю модельлери бла Россейни Кубогу ючюн эришгенлени арасында биринчи болгъанды, S-5 тюрлю моделин бийикте учуруу бла уа ючюнчю жерге чыкъгъанды.

Анатолий САФРОНОВ.

БИТЕУРОССЕЙ ЭРИШИУЛЕ

Окъуучула, устазлары да – алчыла

Пенсия фонд

Аналыкъ ахча бла аскер ипотеканы тёлерге

«Сабийлери болгъан юйюрлеге къырал болушлукъну къошакъ амаллары» федерал законну 10-чу статьясына тюрлениуле кийириую юсюнден» 451-чи номерли федерал законнга тийишлиликде ипотеканы аналыкъ ючюн берилген ахча бла тёлерге жарарыкъ организацияланы тизмеси кенгертилгенди. Алагъа Къоруулануы министерствону ипотекала берген организацияларыны къаууму да къошулгъандыла.

Алай бла энди юйюрле «Росвоенипотеканы юсю» бла фатар сатып алыргъа, юй ишлерге да, келишим тауусуп, аналыкъ ахчаны хайырланалыкъдыла, деп билдиреди Россейни Пенсия фондуну регионда бёлюмюню пресс-службасындан.

Бизни корр.

ЮЙРЕНИУЛЕ

«Къачхынчыла» терк окъуна тутулгъандыла

Бу кюнледе ФСИН-ни Къабарты-Малкъарда Управлениясында тактика юйренилуе бардырылгъандыла. Ала тутмакъдан къачханлары излеуге эмда тутуугъа жораланнгандыла. Алагъа КъМР-де Ич ишлени, Саулукъ сакълау министерстволаны, Миллет гвардияны, УФСМН-ни, Нальчик эм Прохладный шахарланы линейный бёлюмлерини келечилери тири къатышхандыла. Башчылыкъны уа ведомствону тамата-сы ич службаны полковниги Аслан Лихов этгенди.

Сценарийге кёре, Прохладный шахарда темир жол станцияда вагонлагъа миндире туруп, эки тутмакъ къачады. Ала, ызларын да къоймай, бугъаргъа кюрешедиле. Аны эшитгенлей, управлениясы битеу къаууму эмда башха тийишли органла да ишни къолгъа аладыла. УФСИН-де къуллукъ этгенле, аманлыкъчыла бугъаргъа боллукъ жерлени белгилеп, алайланы сакълауну къурагъандыла эмда излеу ишлерин башлагъандыла. Алай бла къачхынчыла терк окъуна къолгъа тюшгендиле эмда тийишли жерге келтирилгендиле.

Юйрениуледен сора УФСИН-де къуралгъан оператив штабны башчысы Аслан Лихов УИС-ни бирикген отрядыны эмда ала бла бирге излеуге эм тутуугъа къатышханланы ишлерине багъа бичгенди. Эсеплени чыгъаргъанда, битеу этилген мадарла тынгылы сюзюлгендиле эмда кемчиликлеге энчи эс бурулгъанды, деп билдиргендиле бизге УФСИН-ни пресс-службасындан.

Люба АДИЛОВА.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары)
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право - 42-24-02, 42-67-68.
Экономика - 42-66-73.
Культура - 42-66-76.
Социал ишле - 42-75-82, 40-59-18.
Курортла, туризм эм спорт - 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байланалыкъла жюрютюу эм жазылыу - 42-37-94.
Энчи корреспондент - 42-68-72.
Операторла - 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъат жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер —ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыдыла.
Телефонла: 76-01-21

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыдыла.
Телефон: 42-69-34

Газет айыкъгъа юч кере чыгъады - геююрге, орта, шабат кюнледе.

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынгъанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Тикаланы Фатима - дежурный редактор, Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасарлары; Зезаланы Лида (1,2-чи бетле), Бийчеккуланы Жаннета (3,4-чю бетле) - корректорла.

Тиражы 1234 экз. Заказ № 1045
Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru